

larekin egiten dugun literatura ez baita eleberri historikoa, ezpada gure gaurko zaurietan arakatze bat, gure arazoan aztertze bat. Konponbideak beste bati eskatu behar.

Edo, telebistako igarle kaxkarrak bagina bezala, hemendik hogeit urtera egingo den literatura irakurri, hantxe agertuko delakoan gaurko gure minen sendagarria.¶

Juan Ignacio Perez Iglesias

Herri normal bateko herritarrak izango bagina...

... aztergai izan beharko genuke hemen Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak prestatu duen Kulturaren Euskal Plana, edo Ikus-entzunezkoaren Liburu Zuria. Normala izan gabe, normalizazio bidean dagoen herri bateko herritarrak izango bagina, bi kontu horiez gain, III. Inkesta Soziolinguistikokoaren emaitzez ere aritu beharko ginategi.

Baina ez gaude herri normal batean —edo estatu normal bateko herri batean—, ez eta normalizazio bidean dagoen herri batean ere, eta tamalez, aurten, euskalgintza-aren inguruan izan diren epailetza erabakiena izan behar dugu, ezinbestez, gogoetarako gai nagusia.

Joan den urtean, 2002ko balantzea egiterakoan, pozteko moduko gertakizuntzat hartu nuen Martin Ugalde kultur parkearen irekiera. Orain, 12 hilabete igaro direnean, eta Kultur Parkean egiten den lanarekin zerikusirik izan gabe, oinazea da sentipen nagusia, aurten parke horretan inolaz ere ezin itxaron genezakeen zerbait gertatu baita. Gertaturikoa aski ezaguna da eta ez dut idatziko hori deskribatzeko lerro bat ere. Gertatutakoaren arrazoiak, ondorioak, eta ondorio horiei aurre egiteko bidea da orain axola didan bakarra.

Zenbaiten aburuz, gertakizunok azaltzeko ez da ezkutu-tuko asmorik bilatu behar, terrorismoaren aurkako ekintzatzat hartu behar baitira. Beraz, ez dira hartu behar euskara eta euskal kulturaren aurkako ekintzatzat. Irakurketa horren alde agertu dira espainiar alderdi nagusi biak eta horien ideologia oinarria sustatzen duten Espainiako hedabide talde handien iritzigile gehienak. Egia da multzo horren barruan desberdintasunak izan direla, baina oro har, euren buruzagi, bozeramaile, hautetsi eta inguruko hedabideek ez diete eragozpen handiegirik ipini epaileek hartu dituzten erabakiei.

Euskararen aurkako erasorik egon ez dela aldarrikatu dutenek askotan leporatu diete abertzaleei —eta batez ere ezker abertzaleko kideei—, euskara eta euskal kultura bere egin dituztela, hau da, abertzaleen ondare gisa ikusten dutela eta ez euskal herritar guztiena. Pentsamendu ildo horren arabera abertzaletasuna eta euskaltzaletasuna berdintzen dituzte abertzaleek, eta, beraz, helburu politiko jakin batzuk lortzeko tresnak bihurtu dituzte euskara eta euskal kultura; areago, euskara bera ere helburu politiko bihurtu dute. Pentsamendu lerro hori segituz gero, euskara eta euskal kulturaren alorrean aritzen diren enpresak eta erakundeak abertzaleen ondare dira, eta arrazoibide hau muturreraino eramán dutenentzat, soilik abertzaleen ondare. Jakina, kontuan hartzen badugu ezker abertzaleak euskal kulturaren esparruan duen pisua, eta, gainera, egun ezker abertzale osoa eta ETaren artean egiten duten berdinketa, berehala sortzen da lehertzeko moduko koktel bat. Eta horixe gertatu da, koktel hori lehertu egin dela, leherrarazi egin baitute.

Argudio lerro horrek ez du ez hankarik ez bururik, noski, baina hori gutxienekoa da bizi dugun egoera honetan. Nik ez dut esango nolabaiteko euskararen patrimonializazioa egon ez denik. Hau da, hainbat euskaltzalek uste izango dute eurak direla benetan euskararen alde dauden bakarrik, eta, gainera, euskararen aldeko politika egoki bakar gisa hartzen dute eurek proposaturikoa. Bestalde, uste dute euskararen etorkizuna euren egitasmo politikoaren arrakastaren menpe dagoela eta, era berean, euskararen

aurrerapena egitasmo politiko horren osagai nagusietakoa dela. Ezker abertzaleko hainbat euskaltzalez ari naiz, noski.

Baina era horretako patrimonializazioa egon bada ere, egia da politika alor horren kanpotik elikaturikoa izan dela patrimonializazio hori, neurri handi batean behintzat. Hau da, espainiar alderdi nagusi biek eta lehenago aipatu ditudan hedabide talde handiek ez dute erakutsi inoiz euskararen aldeko inolako jarrerarik, egiazko jarrerarik esan nahi dut. Nik bederen ez dut horrelakorik ikusi, bannako zenbait salbuespen aipagarri batzuk alde batera utzita, noski. Garbi-garbi esanda, ezker abertzaleak euskara eta euskal kultura bere ondare propiotzat hartzen duela ozenkien adierazten dutenak dira, hain zuzen ere, patrimonializazio hori neurri handi batean elikatu dutenak, zeren zilegi eta bidezkoa baita norbaitentzat besteek libre uzten duten eremua lantzea.

Baina euskararen garapenaren aurka daudenak ez dira lehen aipatu dudan patrimonializazio hori elikatu duten bakarrak. Nire aburuz, abertzaleen artean ere, askok landu gabe utzi dute eremu hori. Edo hobeto esan, herri erakundeei bakarrik utzi diete ardura hori sarri askotan. Izan ere, herri erakundeek egin duten lanari ez zaio batere garrantzirik kendu behar. Egia da, era berean, abertzale horiek esku hartu dutela euskararen aldeko herri ekimenetan, batez ere hezkuntza munduarekin lotuta dauden ekimenetan eta ikur eduki handia dutenetan. Baina ideologia alor horretan gabezia esanguratsuak daude kultur ekoizpenaren aldetik.

Laburbilduz, gustatu zein ez, ezker abertzalearen inguruan sortu da kultur ekoizpen handiena, eta euskaraz egindako prentsa ere da, seguru aski, azaldu dudanaren adibiderik nabarmenena ere. Gauzak horrela, espainiar herri-iritziaren aurrean aukera paregabea izan dute euskalgintza eta terrorismoaren arteko loturarik egon ez arren lotura bat dagoela argudiatzeko.

Bestalde, gertatutakoa balioztatzeko orduan kontuan hartu behar da oso txikia dela kultur eragileen dibertsifikazioa, eta horrek ahuldu egiten du euskalgintza osoa. Hau da, euskarazko lau hedabide talde indartsu egongo

balira, baten aurkako ekintzek ez lukete ondorio suntsigarri orokorrik izango, eta, beraz, egin ere ez lirateke egingo ekintza horiek; hau da, ikusi ditugun erasoak, eraginkorrak izan daitezkeelako ikusi ditugu, eta, besteak beste, kultur eragileen dibertsifikazio eskasagatik izan daitezke eraginkorrak.

Gertaturiko epailetza ekimenek badute, seguru aski ere, ezkutuko helburu bat. Nik behintzat, hala uste dut. Baina kontu horren gainean egin daitezkeen hausnaraketak kulturgintzari zuzen ez dagozkionez, ez naiz hemen horietaz arituko. Hori bai, aurrera jarraitu baino lehen, bi kontu azpimarratu nahi nituzke. Batetik, nekez sinets daiteke alferrikako ekimenen aurrean gaudenik. Eta bestetik, bistan da terrorismorik ez balego nekez izango luketela aukerarik terrorismoa eta euskalgintza zorro berean sartzeko. Hau da, lehenago aipatu ditudan baldintzapenak direla-eta, terrorismoak kalte handia egiten dio gaur euskalgintzari berari ere.

Tamalez, egin da euskal kultura erasota izaten jarraitzeko arriskua handiegia dela. Eta gainera, ez du ematen gauzak erraz aldatuko direnik; azken batean, lehenago aurkeztu ditudan argudioek berdin balioko dute egoera politiko orokorra aldatzen ez den bitartean. Eta egoera horren aurrean berehala sortzen dira galderak: zer egin daiteke? Zer egin behar dute herri erakundeek zein euskaltzale diren herritarrek edota gizarte eragileek euskalgintzari babesa emateko?

Hainbaten aburuz, adosturiko estrategia orokor bat prestatu eta abian ipini behar da, eta horren barruan, akordio soziopolitiko zabala egin beharko litzateke. Eta bestalde, gehiago egiteko eskatzen zaie Eusko Jaurlaritzari eta, oro har, herri erakundeei. Proposatutako diren botika edo sendabelarrei dagokienez sinesgaitz naiz ni, ez baitut mirarrietan sinesten.

Alde batera utziko ditut politika kutsua duten kon-tuak, zeren azterketarako interes handikoak badira ere, horiek ez baitira orain landu nahi ditudan ikuspegiak. Kulturgintza bera eta bere ahuleziak dira gehien interesatzen zaizkidanak.

Lehenago esan bezala, kultur eragileen dibertsifikazio txikia da, nire ustez, kulturgintzak duen ahulezia larriena. Hori horrela bada, akordio soziopolitiko zabal batek nekez egingo dio aurre egoerari. Hainbaten ustetan, euskararen erabileraren normalizazioan aurrera egitea da irtenbidea edo irtenbideetako bat, baina ez zaigu esaten zer den horretarako egin behar dena. Lehen esan bezala, eszeptikoa naiz kontu horiekin, eta are eszeptikoagoa proposatu diren bestelako indar-neurriekin.

Bidea, nire iritziz, bestelakoa da. Sendo izateko, kultur eragileek behar dute, batetik, kultur produktuen ekoizpe-nerako baldintza egokiak izatea; eta hori, neurri handi batean, erakundeei dagokien herri politiken azpian dago. Bestetik, are garrantzitsuagoa da kultur produktuekiko eskari sendoa egotea, eskaririk gabe eskaintzak nekez iraun baitezake. Baina hori euskaldunon azpian dago, ez dago beste inoren menpe, herritarrok baikara, herritar euskaldunok, euskarari balioa eman behar diogun lehenak, euskal kulturaren produktuei balioa eman behar diegunak. Baina euskaldunok gutxi gara, gutxiago kultur produktuak kontsumitzeko moduan gaudenok, eta are gutxiago kontsumitzeko moduan egonik, hala egin nahi dugunok.

Gauzak horrela, euskarazko kultur produktuen eskaria indartu nahi bada, hiru alor horietako baten, biren, edo hiruren gainean ekin beharko da. Azter dezagun kontu hau. Hezkuntza sistemaren eraginari esker, batez ere, euskaldunen kopurua gora doa Euskal Autonomia Erkidegoan, hau da, euskaldunon %80 bizi garen eremuan. Dereduan matrikulaturiko haurren ehunekoei erreparatzen badiegu, erraz ikus daiteke haur eta gazte guztien %60 euskaldunak izango direla laster. Izugarritzkoa da harrobi hori, baina zaindu beharra dago, harrobi guztien antzera. Hortaz, etorkinen ehunekoa gora doan neurrian, baliteke hemendik gutxira D ereduko matrikulen ehunekoak behera etortzea. Beste zenbait mehatxu daude, baina etorkinena da, seguru aski ere, mehatxurik larriena. Bestalde, ez dut uste hezkuntza sistemaz kanpoko beste bide indartsurik dagoenik euskaldunen kopurua neurri esanguratsuan emendatzeko. Izan ere, helduen euskalduntze programak,

garrantzitsuak izanik ere, ez dira hezkuntza sistema bezain emankorrak.

Kontuan hartzen badugu euskaldunen kopuruaren emendiorik handiena hezkuntza sistemaren eraginari dagokiola, lehen alorretan barruan dago bigarren alorra. Hau da, hezkuntza sistematik irteten diren gazteak kultur produktuak kontsumitzeko moduan daude, edo egon beharko lukete, behintzat. Izan ere, euskaldunen kultur soslaiaren aldaketa bat gertatzen ari da. Estatistiketan agertzen diren euskaldun asko, adinekoak batez ere, alfabetatugabeak dira euskaraz, eta beraz, ez dira kultur produktuen kontsumitzaile handiak. Horien ordez, beste belaunaldi bat iristen ari da, hiritarragoa oro har, kulturaren jantziagoa, eta ikus-entzunezko, liburu eta berripaperak kontsumitzeko ohitura handiagoa duena. Lehen aipatu dudana bigarren alorrari dagokionez kontu bakarra datorkit burura: bermatu beharra dago hezkuntza sistematik irteten diren gazte euskaldunen hizkuntza gaitasuna —hizkuntzaren kalitatea barne— eta, ahal dela, hizkuntzarekiko atxikimendua ere.

Hirugarren alorra kulturaren berezko esparruari dagokio. Hau da, kultur produktuen kontsumitzaile potentzialak baldin baditugu, azken urratsa ematea eta produktu horiek erabiltzea bakarrik falta da. Jakina, produktuen kalitatea beti izango da funtsezko eragilea, baina ez dut uste alde horietatik kezkatzeko arrazoi handiegirik dagoenik. Euskaraz egiten den kultur ekoizpena, nire aburuz, kalitatezkoa da ia esparru guztietan, eta guztiz homologagarria beste edonon egiten denarekin. Baina zerbait gehiago behar da, produktuen kalitatea bera nahikoa ez baita. Euskaldun askok, bai eta kultur maila garaikoak ere, ez dute ohiturarik euskaraz sorturiko produktuak kontsumitzeko. Askoz ere handiagoa da erdarazko produktuen eskaintza eta, beraz, produktu desberdinen artean aukeratzeko orduan, erazagoa da erdarazko zerbait aukeratzea. Azken batean, probabilitatearen legeek kontu honetan ere jokatzeko dute. Zinema da adierazten ari naizenaren muturreko adibide bat, baina produktu guztiekin gertatzen da neurri batean. Alor honetan, ezinbestekoa deritzot herri erakundearen sustatze lanari, merkatuaren legeak, nonbait, neutralizatuko badira.

Izan ere, uste dut herri erakundeei aitzindaritzea egokitu beharko litzaiekeela kultur sustapenaren eremuan orokorki. Hau da, bestelako herri politiketan egiten den bezala, herri erakundeek gertu dituzten tresnak erabili beharko lituzkete euskal kulturaren eragileak ugariagoak, sendoagoak eta dibertsifikatuagoak izan daitezen. Azken batean, egia da eskaria ezinbestekoa dela eskaintza mantendu ahal izateko, baina egia da, era berean, eskaria eskaintzak berak elikatzen duela askotan.

Amaitzeko, azken hiru kontu txiki ekarri nahi nituzke gogora. Hona lehenena: kultur eragileen dibertsifikazioa aldarrikatu dut lehenago, baina berriro adierazi nahi dut dibertsifikazio horren osagai bat jatorri geografiko-kulturala izan beharko litzatekeela. Hau da, joan den urtean bezala esan behar dut periferiak periferia izaten segitzen duela. Uste dut Bizkaia dela euskaldun gehien duen herrialdea baina ez du ematen hori horrela denik, eta bai, geure errua da, baina ez geurea bakarrik.

Hona bigarrena: herri komunikabideak urratzen ari diren bidea oso interesgarria eta emankorra da. Hor dugu aldarrikatzen dudana dibertsifikazioaren adibide bat, eta nire ustez eredu garria ikuspuntu askotatik. Zabalduta eta sendotu behar den bidea dela uste dut.

Gogoetarako datu bat da hirugarren hau: hezkuntza sistemaren D ereduaren eta unibertsitate sartzeko hautapenaren zenbakiak adierazten duten bezala, gazte euskaldunak kontzentratzen ditu Unibertsitateak. Hau da, gazte erdaldunek lanbide heziketa nahiago dute, edo batxilerra amaitzean, lan merkatura iragaten dira zuzen. Euskaldunek, berriz, unibertsitate ikasketak hobesten dituzte. Horrek, ez dut zalantzarik egiten, aurreikus ezin ditzakegun ondorioak izango ditu, gizarte mailakoak batzuk eta kulturaren esparrukoak besteak. Hausnarketarako kontua da ikuspuntu askotatik, baina kultur eragileen sendotzearen eta dibertsifikazioaren ikuspuntutik hori ez da berri txarra. Eta Unibertsitateak ere kontuan izan beharko luke hori.

Herri normal bateko herritarra izateko itzaropena galdu ez baitut. ♪